

Konsultacje projektu Strategii Rozwoju Polski do 2035 r.

Konsultacje publiczne Strategii Rozwoju Polski do 2035 r. mają na celu poprawę lub udoskonalenie dokumentu w zakresie jego treści i konkretnych zagadnień – prosimy o niewnoszenie uwag redakcyjnych i technicznych (projekt po zakończeniu konsultacji zostanie ponownie poddany pracom redakcyjnym).

Prosimy o przesłanie wypełnionego formularza z uwagami na adres: Strategia2035@mfigr.gov.pl

1. Rodzaj podmiotu:

- ☐ Osoba prywatna (proszę przejść do pytania 2),
- ☐ Instytucja publiczna (proszę przejść do pytania 3),
- ☐ Samorząd (proszę przejść do pytania 3),
- ☒ Organizacja pozarządowa (proszę przejść do pytania 3),
- ☐ Inne (jakie?):

(proszę przejść do pytania 3).

2. Metryczka (osoba prywatna):

Imię:

Nazwisko:

Reprezentowana instytucja (opcjonalnie):

Adres email:

3. Metryczka:

Nazwa podmiotu: Polska Sieć LGD – Federacja Regionalnych Sieci Lokalnych Grup Działania

Adres email do kontaktu: biuro@pslgd.pl, agata.domzal@gmail.com

4. Uwagi

Lp.	Część dokumentu	Strona	Treść uwagi
1	Priorytet 1.1: Zwiększenie dostępności mieszkań	65	W powyższej części projekt Strategii Rozwoju Kraju odnosi się praktycznie tylko i wyłącznie do poprawy sytuacji mieszkaniowej jedynie na obszarach miast i małych miasteczek. Pomijając całkowicie problem dostępności mieszkań na obszarach wiejskich. Niestety w wielu gminach wiejskich, szczególnie na terenach górskich lub charakteryzujących się rozproszoną zabudową brakuje terenów uzbrojonych, a koszt budowy sieci wodno-kanalizacyjnej, drogowej są zbyt wysokie dla gmin wiejskich. Dlatego szczególnie ważne jest uruchomienie wsparcia finansowego dla gmin wiejskich z przeznaczeniem na uzbrojenie terenów pod budownictwo mieszkaniowe. Propozycje: Wprowadzenie wsparcia finansowego dla gmin wiejskich na uzbrojenie terenów pod budownictwo mieszkaniowe. Uzasadnienie: Strategia koncentruje się na miastach, pomijając fakt, że wiele gmin wiejskich nie dysponuje uzbrojonymi terenami, a koszty budowy infrastruktury są dla nich nieosiągalne. Bez wsparcia nie będą w stanie zapewnić mieszkańcom warunków do budowy domów. Rozszerzenie programu „Czyste Powietrze” na lokale w kamienicach z wyodrębnioną księgą wieczystą. Uzasadnienie: W małych miastach i wsiach wiele budynków wielorodzinnych nie kwalifikuje się do programu, mimo że są w złym stanie technicznym i wymagają termomodernizacji. Wykluczenie tych mieszkań pogłębia nierówności.
2	Priorytet 1.2: Tworzenie warunków sprzyjających rodzicielstwu	68-70	Kierunki działań pkt. B Wdrożenie wysokich standardów jakości opieki formalnej - str. 68 Uwzględnienie wsparcia szkoleniowego, doradczego i konsultacyjnego dla rodziców dzieci w zakresie występujących trudności wychowawczych oraz właściwego stymulowania rozwoju dziecka do lat 3. 5. Kształtowanie w przestrzeni publicznej narracji sprzyjającej rodzicielstwu A. Poprawa wizerunku rodzicielstwa w przestrzeni publicznej - str. 70 dopisanie w trzecim wierszu po słowie ojcostwa: “w szczególności na obszarach wiejskich”. Propozycje: Uwzględnienie wsparcia doradczego dla rodziców dzieci do lat 3. Uzasadnienie: Rodzice na wsi mają ograniczony dostęp do specjalistycznych usług wspierających rozwój dziecka. Wczesne wsparcie może zapobiec trudnościom wychowawczym i rozwojowym.

			Dopisanie „w szczególności na obszarach wiejskich” w narracji o ojcostwie. Uzasadnienie: Wizerunek rodzicielstwa na wsi wymaga wzmocnienia, szczególnie w kontekście aktywnego ojcostwa, które często jest marginalizowane w przekazach publicznych. Wsparcie dla tworzenia mikro-żłobków i opiekunów dziennych na terenach wiejskich. Uzasadnienie: Brak placówek opieki nad dziećmi uniemożliwia wielu rodzicom podjęcie pracy. Rozwiązania dostosowane do skali lokalnej są bardziej efektywne niż budowa dużych instytucji.
3	Priorytet 1.4: Rynek pracy włączający różne grupy społeczne	83-86	Uwagi ogólne do części “Wyzwania”: - Poza kilkoma zdaniem, brak analizy różnic w trudnościach z podejmowaniem aktywności zawodowej w ośrodkach miejskich i obszarach wiejskich. Zdecydowanie inne trudności związane z podejmowaniem czy kontynuacją pracy po osiągnięciu wieku emerytalnego będą miały młode matki czy osoby w wieku emerytalnym mieszkające np. w Rzeszowie i w Cisnej. W naszej opinii analiza ta powinna być dokonana oddzielnie dla miast i ich obszarów funkcjonalnych oraz oddalonych od nich małych miejscowości. LGD bardzo dobrze znają lokalne uwarunkowania i potrzeby mieszkańców, przedsiębiorców, w związku z czym powinny mieć możliwość realizacji zadań z zakresu rynku pracy. - Bardzo ważną kwestią jest tworzenie młodym matkom na obszarach wiejskich warunków do jak najszybszego powrotu do aktywności zawodowej po urodzeniu dziecka. W części dotyczącej wyzwań, skupiono się na promocji włączania się ojców w opiekę nad dziećmi, co w naszej opinii nie daje możliwości obydwójgu rodzicom alternatyw, tylko dalej powoduje ograniczenie możliwości pracy jednemu z nich. Rozwiązaniem jest tworzenie warunków do podejmowania pracy przez obojga rodziców. Kierunki działań: 3. Ułatwienia dla godzenia pracy zawodowej z życiem prywatnym C. Tworzenie miejsc pracy na obszarach wiejskich poza rolnictwem Kierunek skupia się na tworzeniu mikroprzedsiębiorstw. Instrument RLKS powinien również mieć możliwość na wspieranie mieszkańców w zdobywaniu wymaganych rynkiem pracy kompetencji zawodowych. Umożliwienie już istniejącym firmom podnoszenie kwalifikacji swoich pracowników będzie powodowało, że lokalne firmy będą posiadały dobrze wykwalifikowanych pracowników, co wpłynie pozytywnie zarówno na funkcjonowanie firmy równocześnie dawać będzie szansę pracownikowi na zwiększenie wynagrodzenia. W naszej opinii LGD mają odpowiedni potencjał do analizy potrzeb zarówno mieszkańców w zdobywaniu kompetencji dających im większe możliwości na rynku pracy jak i przedsiębiorców w kwestii podnoszenia kwalifikacji ich pracowników. Dodatkowo, tworzenie miejsc pracy powinno odbywać się również poprzez rozwijanie firm na obszarach wiejskich, jednocześnie tworząc nowe miejsca pracy. 4. Dopasowanie działalności urzędów pracy do potrzeb rynku pracy C. Wsparcie zatrudnienia osób młodych

			Proponujemy dodać zapis mówiący o potrzebie tworzenia atrakcyjnych miejsc pracy dla osób młodych poprzez instrument RLKS aby ograniczyć proces depopulacji obszarów wiejskich (str. 51 strategii). Kierunki działań wspierania osób młodych do podejmowania aktywności zawodowej skupiają się na działalności urzędów pracy, co w naszej opinii powodować będzie rezygnację osób młodych z podejmowania pracy w ich miejscu zamieszkania. Osoby młode powinny mieć dostęp w swoim miejscu zamieszkania do dobrze płatnej pracy i możliwość rozwijania swoich talentów aby nie opuszczać obszarów wiejskich do aglomeracji. Należy w kierunkach działań w punktach: 1B, 2 C, 4 A,B, 5 A dopisać, że wsparcie będzie udzielane także przez sektor społeczny, NGO, w tym LGD. W dotychczasowych zapisach kładą nacisk jedynie na urzędy pracy, natomiast bliżej ludzi są organizacje społeczne, które mogłyby także zmotywować do działania na rynku pracy. Propozycje: Wprowadzenie rozróżnienia w diagnozie rynku pracy między miastem a wsią. Uzasadnienie: Problemy z zatrudnieniem na wsi mają inne źródła niż w miastach – np. brak transportu, opieki nad dziećmi, lokalnych ofert pracy. Wsparcie dla powrotu młodych matek do pracy na obszarach wiejskich. Uzasadnienie: Obecne zapisy promują udział ojców, ale nie tworzą warunków dla aktywności zawodowej obojga rodziców. Na wsi kobiety często rezygnują z pracy z braku alternatyw. Rozszerzenie RLKS o komponent rozwoju kompetencji zawodowych. Uzasadnienie: Mieszkańcy wsi potrzebują dostępu do szkoleń i doradztwa, a lokalne firmy – do wykwalifikowanych pracowników. Tworzenie atrakcyjnych miejsc pracy dla młodych na wsi. Uzasadnienie: Młodzi opuszczają wieś z braku perspektyw. RLKS może wspierać lokalne inicjatywy, które zatrzymają ich w miejscu zamieszkania. Uznanie NGO i LGD jako partnerów urzędów pracy. Uzasadnienie: Organizacje społeczne są bliżej ludzi, mają zaufanie mieszkańców i mogą skutecznie motywować do aktywności zawodowej.
4	Priorytet 1.5: Dobre zdrowie i aktywne starzenie się	48–49 (diagnoza), 89–94 (cele i działania)	Diagnoza nie nawiązuje do obszarów wiejskich, zauważane są potrzeby wdrażania działań profilaktycznych, ale bez rozgraniczenia na miasta i wsie. Jeżeli chodzi o seniorów z obszarów wiejskich to inna sytuacja niż seniorzy z miast. Diagnoza odnosi się ogólnie do społeczeństwa bez względu na miejsce zamieszkania. Jednak w przypadku seniorów jest nadal widoczna różnica pod wieloma względami pomiędzy seniorami ze wsi a nawet już z małych miast. Diagnoza nie dostrzega diametralnej różnicy między obszarami wiejskimi i miejskimi. Dla przykładu senior w mieście może korzystać z bogatej oferty kulturalnej, do obiektów takich jak galerie, kina, teatr może dojechać komunikacją publiczną. Senior na wsi nie ma dostępu do takich obiektów, komunikacja publiczna działa przede wszystkim godzinach ułatwiających dojazd do pracy, szkoły. Seniorzy żyją w dużym rozproszeniu na obszarach wiejskich, niektórzy odcięci nawet od obecności innych osób,

			seniorów. Dodatkowo kobiety żyją dłużej, a wykluczone są na wsi komunikacyjnie, ponieważ nie mają prawa jazdy, gdyż często w starszym pokoleniu posiadają je mężczyźni. 1. Promowanie zdrowego stylu życia. Szczególne uwagi należy zwrócić na kierowanie działań z zakresu promowania zdrowego stylu życia do dzieci i młodzieży z obszarów wiejskich już od najmłodszych lat, ponieważ to właśnie tam często obserwuje się ograniczony dostęp do zajęć sportowych, infrastruktury rekreacyjnej oraz programów edukacji zdrowotnej. Wczesne kształtowanie prawidłowych postaw prozdrowotnych na wsi jest kluczowe dla wyrównywania szans rozwojowych i zapobiegania utrwalaniu niekorzystnych nawyków zdrowotnych w dorosłym życiu. 4. Aktywne starzenie się Szczególne znaczenie będą miały działania skierowane do seniorów zamieszkujących obszary wiejskie, którzy często znajdują się w trudniejszej sytuacji społecznej i ekonomicznej, a także mają ograniczony dostęp do oferty kulturalnej, edukacyjnej i rekreacyjnej. Wsparcie tej grupy jest kluczowe dla przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, samotności oraz pogłębiającym się nierównościom w jakości życia między miastem a wsią. Ponadto część seniorów zamieszkujących obszary wiejskie to osoby wywodzące się ze środowisk po byłych Państwowych Gospodarstwach Rolnych (PGR-ach), gdzie przez lata utrwaliły się specyficzne wzorce życia społecznego i zawodowego. Brak stabilności zatrudnienia po likwidacji PGR-ów, ograniczone perspektywy rozwoju oraz wieloletnie poczucie marginalizacji społecznej przyczyniły się do niższej aktywności społecznej, gorszego stanu zdrowia i słabszej motywacji do podejmowania działań prozdrowotnych wśród tej grupy osób. My dzieci z PGR-u (mamy teraz 30-50 lat) już nie odczuwamy tej różnicy, ale seniorzy, którzy pracowali w PGR jeszcze tak. Seniorzy na obszarach wiejskich żyją w dużym rozproszeniu - zabudowa na obszarach wiejskich jest rozroszona. Zatem również komunikacyjne wykluczenie ogranicza dostęp do usług. W tej sytuacji ogromne znaczenie ma utrzymanie jak najdłużej seniorów w możliwie dobrym zdrowiu oraz świadczenie niektórych usług w ich otoczeniu, w ich domu. Wprowadzania indywidualnych usług sąsiedzkich, usług opiekuńczych jest odpowiednie do sytuacji rozproszenia zabudowy i seniorów na obszarach wiejskich. 6. Zmiany w modelu zarządzania i organizacji systemu ochrony zdrowia A. Odciążenie systemu szpitalnego dzięki odwróceniu piramidy świadczeń. Obecnie w małych miastach, szczególnie tych poniżej 15 tys., występuje znaczący deficyt lekarzy specjalistów przyjmujących w ramach kontraktów z NFZ. W efekcie mieszkańcy, w tym osoby starsze i z niepełnosprawnościami, zmuszeni są do dojazdów do większych ośrodków miejskich lub bezpośrednio do szpitali, co jest dla nich kosztowne, czasochłonne i często zniechęcające. Podobny problem dotyczy lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej (POZ), w tym lekarzy pierwszego kontaktu oraz pediatrów, których liczba w mniejszych miejscowościach i na obszarach wiejskich systematycznie maleje. Ograniczona dostępność tych świadczeń prowadzi do wydłużenia kolejek, pogorszenia wczesnej diagnostyki oraz przeciążenia szpitalnych oddziałów ratunkowych.
--	--	--	--

			Dlatego istotne jest zwiększenie liczby lekarzy specjalistów, lekarzy POZ oraz pediatrów dostępnych w ramach NFZ w małych miastach i na obszarach wiejskich, co nie tylko poprawi dostępność do świadczeń i wyrówna szanse zdrowotne mieszkańców, ale również przyczyni się do odciążenia szpitali poprzez skuteczniejsze leczenie pacjentów na wcześniejszych etapach opieki. Propozycje: Uzupełnienie diagnozy w Priorytecie 1.5 o specyfikę obszarów wiejskich Propozycja zapisu: „Zjawiska związane z ograniczonym dostępem do usług zdrowotnych, profilaktyki, infrastruktury rekreacyjnej i oferty kulturalnej są szczególnie widoczne na obszarach wiejskich. Wpływają na nie m.in. problemy z komunikacją publiczną, niższy poziom edukacji zdrowotnej, utrwalone wzorce stylu życia oraz czynniki ekonomiczne, takie jak niższe dochody i ograniczone możliwości uczestnictwa w zorganizowanych formach aktywności. Ponadto część seniorów zamieszkujących obszary wiejskie to osoby wywodzące się ze środowisk po byłych Państwowych Gospodarstwach Rolnych (PGR-ach), gdzie przez lata utrwaliły się specyficzne wzorce życia społecznego i zawodowego. Brak stabilności zatrudnienia po likwidacji PGR-ów oraz wieloletnie poczucie marginalizacji społecznej przyczyniły się do niższej aktywności społecznej, gorszego stanu zdrowia i słabszej motywacji do podejmowania działań prozdrowotnych wśród tej grupy osób.” Uzasadnienie: Obecna diagnoza w Priorytecie 1.5 nie rozróżnia sytuacji zdrowotnej i społecznej mieszkańców wsi i miast, co prowadzi do pominięcia istotnych nierówności terytorialnych. Uwzględnienie specyfiki obszarów wiejskich pozwoli na lepsze dopasowanie działań do realnych potrzeb społeczności lokalnych. Rozszerzenie działań w zakresie promocji zdrowego stylu życia (Cel: Promowanie zdrowego stylu życia) Propozycja zapisu: „Szczególną uwagę należy zwrócić na kierowanie działań z zakresu promowania zdrowego stylu życia do dzieci i młodzieży z obszarów wiejskich, gdzie często obserwuje się ograniczony dostęp do zajęć sportowych, infrastruktury rekreacyjnej oraz programów edukacji zdrowotnej. Wczesne kształtowanie prawidłowych postaw prozdrowotnych na wsi jest kluczowe dla wyrównywania szans rozwojowych i zapobiegania utrwalaniu niekorzystnych nawyków zdrowotnych w dorosłym życiu.” Uzasadnienie: Brak infrastruktury i programów zdrowotnych na wsi skutkuje niższym poziomem aktywności fizycznej i wiedzy zdrowotnej wśród dzieci i młodzieży. Wczesna interwencja jest niezbędna, by przeciwdziałać długofalowym skutkom zdrowotnym i społecznym. Wzmocnienie działań na rzecz aktywnego starzenia się na wsi (Cel: Aktywne starzenie się) Propozycja zapisu:
--	--	--	---

			„Działania na rzecz aktywnego starzenia się powinny w szczególności uwzględniać potrzeby seniorów zamieszkujących obszary wiejskie, którzy często znajdują się w trudniejszej sytuacji społecznej i ekonomicznej oraz mają ograniczony dostęp do oferty kulturalnej, edukacyjnej i rekreacyjnej. Wsparcie tej grupy jest kluczowe dla przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, samotności oraz pogłębiającym się nierównościom w jakości życia między miastem a wsią.” Uzasadnienie: Seniorzy na wsi są bardziej narażeni na izolację i wykluczenie. Uwzględnienie ich potrzeb w działaniach Strategii pozwoli na skuteczniejsze przeciwdziałanie marginalizacji i poprawę jakości życia tej grupy. Uzupełnienie działań w zakresie organizacji systemu ochrony zdrowia (Cel: Zmiany w modelu zarządzania i organizacji systemu ochrony zdrowia) Propozycja zapisu: „W małych miastach i na obszarach wiejskich występuje znaczący deficyt lekarzy specjalistów i lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej, co prowadzi do ograniczonej dostępności świadczeń, wydłużenia kolejek oraz przeciążenia szpitalnych oddziałów ratunkowych. Konieczne jest zwiększenie liczby lekarzy POZ, pediatrów i specjalistów dostępnych w ramach NFZ w tych lokalizacjach, co przyczyni się do wyrównania szans zdrowotnych i odciążenia systemu szpitalnego.” Uzasadnienie: Brak lekarzy w mniejszych miejscowościach i na wsi pogłębia nierówności w dostępie do opieki zdrowotnej. Wzmocnienie kadry medycznej w tych obszarach jest warunkiem skutecznego wdrażania modelu odwróconej piramidy świadczeń.
5	Priorytet 2.1: Wysokie kompetencje obywateli	100	Cel 2.1 koncentruje się głównie na edukacji formalnej, szkolnictwie i współpracy z uczelniami oraz przedsiębiorstwami, co odzwierciedla miejskocentryczne podejście. Brakuje odniesienia do edukacji pozaformalnej, nieformalnej i środowiskowej, która jest kluczowa na obszarach wiejskich i stanowi podstawowy kanał uczenia się dorosłych, kobiet oraz seniorów. Nie uwzględniono także specyfiki edukacji obywatelskiej i społecznej, prowadzonej przez organizacje lokalne – w tym LGD, KGW, OSP, biblioteki, stowarzyszenia. Uzupełnić zapis celu 2.1 o komponent „rozwój kompetencji obywatelskich i społecznych poprzez edukację lokalną”, realizowaną przez partnerstwa lokalne (LGD, NGO, samorządy). Wprowadzić instrument „Lokalne Partnerstwa Edukacyjne” jako mechanizm budowania kompetencji dorosłych w środowisku wiejskim, z zapewnieniem finansowania w ramach FERS i krajowych programów edukacyjnych. Uzasadnienie: Rozwój kompetencji na wsi wymaga innych narzędzi niż w miastach – bazujących na relacjach, wspólnocie i praktycznym uczeniu się. Pominięcie edukacji pozaformalnej pogłębi wykluczenie kompetencyjne mieszkańców obszarów wiejskich.

6	Priorytet 2.2: Rozwój mobilności infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej oraz	130–133	W kierunkach działań punkt 2 Reforma systemu publicznego transportu zbiorowego, litera G dodać zapis wskazujący na możliwość rozwoju usług „transportu na żądanie” poprzez inwestycje w ramach koncepcji Smart Village na obszarach wiejskich. Priorytet 3.4 Wzmocnienie bezpieczeństwa żywnościowego Proponujemy, aby opłacalność produkcji ekologicznej i małej skali były ujęte zachowanie bezpieczeństwa żywnościowego. W kierunkach działań – wskazanie, że małe przetwórstwo, krótkie łańcuchy żywnościowe powinny mieć takie otoczenie prawno – skarbowe i higieniczne, by stały się opłacalne. Możliwość kupna żywności bezpośrednio od producenta, wzmocni bezpieczeństwo żywnościowe, uniezależni od dostaw z zewnątrz. Wspieranie gospodarstw rodzinnych nie może polegać tylko na modernizacji w kierunku zwiększania produkcji, lecz zachęcanie do produkcji małej skali i przetwórstwa lokalnego. Również w kierunkach działań wskazanie, że rozwiązaniem jest wsparcie zaangażowania lokalnego, np. poprzez budżety obywatelskie i RLKS (Leader). Propozycje: Rozwój usług „transportu na żądanie” w ramach Smart Village. Uzasadnienie: W wielu gminach wiejskich nie ma transportu publicznego. Elastyczne rozwiązania są jedyną szansą na mobilność dla osób starszych i młodzieży.
7	Priorytet 2.3: Kształtowanie ekosystemu dla innowacji i wzrostu firm	135-138	Wsparcie dla innowacji społecznych i ekologicznych w mikroprzedsiębiorstwach wiejskich. Uzasadnienie: Innowacje na wsi mają inny charakter niż w miastach – są lokalne, praktyczne i często niedostrzegane w systemach wsparcia. Propozycja: Wzmocnienie przedsiębiorczości kobiet na wsi. Uzasadnienie: Kobiety na wsi prowadzą działalność gospodarczą, często nieformalnie. Potrzebują wsparcia w zakresie finansowania, marketingu i kompetencji cyfrowych. Przeciwdziałanie cyfrowemu wykluczeniu. Uzasadnienie: Brak Internetu, sprzętu i kompetencji cyfrowych ogranicza dostęp do usług publicznych, edukacji i rynku pracy.
8	Priorytet 2.4: Aktywna polityka w obszarze przemysłu i nowych technologii	142	Obszary wiejskie są szczególnie narażone na cyfrowe wykluczenie, które ogranicza ich udział w rozwoju przemysłowym i technologicznym kraju. Brak dostępu do szybkiego Internetu, nowoczesnego sprzętu oraz kompetencji cyfrowych sprawia, że lokalne firmy, rolnicy i mieszkańcy nie mogą w pełni korzystać z rozwiązań technologicznych, które są standardem w miastach. Tymczasem wiele innowacji – w tym automatyzacja rolnictwa, inteligentne systemy zarządzania produkcją, e-commerce czy zdalna obsługa klienta – może być z

			powodzeniem wdrażanych także na wsi, pod warunkiem zapewnienia odpowiedniego wsparcia infrastrukturalnego i edukacyjnego. Włączenie obszarów wiejskich w cyfrową transformację przemysłu i usług nie tylko zwiększy ich konkurencyjność, ale także przyczyni się do wyrównywania szans rozwojowych i przeciwdziałania depopulacji. Dodatkowo, rozwój lokalnych kompetencji technologicznych może pobudzić innowacyjność w sektorach takich jak przetwórstwo rolno-spożywcze, agroturystyka, rzemiosło czy usługi społeczne. Propozycja: Uwzględnienie przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu na obszarach wiejskich jako integralnego elementu polityki przemysłowej i technologicznej. W szczególności należy wskazać potrzebę: • zapewnienia dostępu do szybkiego internetu na terenach wiejskich, • wsparcia dla lokalnych przedsiębiorstw w zakresie cyfryzacji i automatyzacji, • rozwoju kompetencji cyfrowych mieszkańców obszarów wiejskich, • tworzenia lokalnych centrów wsparcia technologicznego dla mikroprzedsiębiorstw i rolników.
9	Priorytet Transformacja energetyczna	2.5: 159	Obszary wiejskie mają ogromny potencjał w zakresie rozwoju energetyki obywatelskiej i odnawialnej, jednak obecnie są marginalizowane w systemach wsparcia. Rolnicy i mieszkańcy wsi dysponują przestrzenią, zasobami naturalnymi i lokalnymi więziami, które sprzyjają tworzeniu spółdzielni energetycznych i klastrów. Niestety, brak doradztwa, skomplikowane procedury oraz niedostosowane instrumenty finansowe sprawiają, że ten potencjał nie jest wykorzystywany. Doprecyzowanie zapisów Strategii – poprzez wskazanie RLKS/LEADER jako mechanizmu wdrażania inwestycji energetycznych na wsi – pozwoli na lepsze ukierunkowanie środków i aktywizację lokalnych społeczności. Włączenie obszarów wiejskich w transformację energetyczną nie tylko zwiększy ich odporność i niezależność energetyczną, ale także przyczyni się do poprawy jakości życia, wzrostu dochodów i rozwoju lokalnych inicjatyw. Propozycje: Uzupełnić: Kierunki działań pkt D „Zapewnienie warunków dla rozwoju obywatelskich społeczności energetycznych, spółdzielni energetycznych oraz klastrów energii” – w trzecim wierszu po słowie „inwestycji” dopisać: „w odniesieniu do obszarów wiejskich w ramach RLKS/LEADER”. Wprowadzenie dedykowanego wsparcia dla rolników i mieszkańców obszarów wiejskich w zakresie: • produkcji energii odnawialnej (biogazownie, fotowoltaika, pompy ciepła), • tworzenia lokalnych społeczności energetycznych i spółdzielni,

			• uproszczenia procedur inwestycyjnych i doradztwa technicznego, • wykorzystania zasobów lokalnych (np. odpadów rolniczych, przestrzeni dachowej, gruntów)
10	Priorytet 2.6: Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu	180-183	Obszary wiejskie są nie tylko przestrzenią produkcji rolnej, lecz także kluczowym zasobem środowiskowym kraju – to tam znajdują się najcenniejsze ekosystemy, zasoby wodne, grunty rolne i leśne, a także społeczności najbardziej narażone na skutki zmian klimatu. Tymczasem obecne zapisy Strategii koncentrują się głównie na terenach miejskich i zwartej zabudowie, pomijając specyfikę wsi. Dostosowanie działań środowiskowych do warunków obszarów wiejskich jest niezbędne dla skutecznej adaptacji i ochrony zasobów. Włączenie rolników i mieszkańców wsi w działania proekologiczne – poprzez edukację, doradztwo i systemy zachęt – pozwoli nie tylko chronić środowisko, ale także wzmacniać lokalną odporność i spójność społeczną. Zielona i niebieska infrastruktura, mała retencja, regeneracja gleb i ochrona krajobrazu wiejskiego to działania, które mogą być skutecznie realizowane lokalnie, przy odpowiednim wsparciu strategicznym. Propozycje: • Zrównoważona gospodarka wodno-ściekowa W kierunku działań dotyczącym rozbudowy sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, w drugim wierszu należy zmienić zapis: „na terenach zwartej zabudowy” na: „na terenach zwartej zabudowy oraz przydomowych oczyszczalni ścieków na obszarach mniej zurbanizowanych”. • Dodanie wskaźnika środowiskowego W tabeli na stronie 183 należy dodać wskaźnik: „Stopień zalesienia powierzchni kraju do 2035 r. – 30,5%” (wartość bazowa: 29,6% w 2023 r., cel pośredni na 2030 r. – 30%). • Lokalne plany adaptacji dla gmin wiejskich Uwzględnić potrzebę tworzenia lokalnych planów adaptacji do zmian klimatu dla gmin wiejskich, z uwzględnieniem ryzyka suszy, powodzi, degradacji gleb i utraty bioróżnorodności. • Rozwój zielonej i niebieskiej infrastruktury na terenach wiejskich Wprowadzić działania wspierające tworzenie zadrzewień śródpolnych, oczek wodnych, stref retencji, łąk kwietnych i innych elementów krajobrazu wiejskiego. • Mała retencja wodna w rolnictwie Wzmocnić działania na rzecz lokalnych inwestycji w zbiorniki, rowy, systemy nawadniania i odtwarzanie mokradeł.

			● Ochrona gleb i przeciwdziałanie ich degradacji Wskazać konieczność monitorowania jakości gleb na obszarach wiejskich oraz wspierania praktyk regeneratywnych – np. płodozmian, ograniczenie orki, nawożenie organiczne. ● Włączenie rolników i mieszkańców wsi w działania środowiskowe Uwzględnić rolników jako kluczowych partnerów w realizacji celów środowiskowych – poprzez systemy zachęt, ekoschematy, programy rolno-środowiskowe. ● Ochrona bioróżnorodności i krajobrazu wiejskiego Wskazać potrzebę ochrony tradycyjnych krajobrazów rolniczych – miedz, zadrzewień, pastwisk, sadów wysokopiennych – oraz wspierać działania na rzecz odtwarzania siedlisk przyrodniczych. ● Gospodarka odpadowa i jakość powietrza na obszarach wiejskich Rozwój systemów selektywnej zbiórki odpadów i kompostowania w gminach wiejskich. Uwzględnienie działań na rzecz poprawy jakości powietrza – np. wymiana źródeł ciepła, edukacja mieszkańców, monitoring lokalny. ● Dodać Edukacja klimatyczna i środowiskowa w kontekście bezpieczeństwa.
11	Priorytet 2.7: Dbanie o jakość życia wszystkich obywateli	190-193	W obecnym brzmieniu Strategia sprowadza jakość życia głównie do kwestii infrastrukturalnych i dostępu do usług publicznych, pomijając społeczny i wspólnotowy wymiar dobrostanu. Tymczasem na obszarach wiejskich jakość życia zależy w większym stopniu od kapitału społecznego, więzi międzyludzkich, uczestnictwa w kulturze, bezpieczeństwa lokalnego i zaufania. Instrumenty takie jak fundusz sołecki, budżet obywatelski czy RLKS/LEADER są sprawdzonymi narzędziami aktywizacji społecznej i budowania lokalnej odporności. Włączenie ich do Strategii pozwoli na realne wzmocnienie wspólnot lokalnych, przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i poprawę jakości życia mieszkańców wsi i małych miast. Dodatkowo, lokalne organizacje społeczne i instytucje kultury pełnią kluczową rolę w świadczeniu usług społecznych, edukacyjnych i kulturalnych – często jako jedyne dostępne podmioty w gminach wiejskich. Ich rola powinna być uznana i wspierana w ramach polityki rozwoju jakości życia. Propozycje: ● Doprecyzowanie kierunku działań 4E „Wspieranie i promocja aktywności społecznej” Dodać zapis: „Wspierane będą działania angażujące społeczności lokalne w proces podejmowania decyzji, w tym w szczególności wykorzystujące sprawdzone instrumenty, takie jak budżet obywatelski, fundusz sołecki, LEADER/RLKS.” ● Rozszerzenie celu 2.7 o komponent społeczny Dopisać: „Jakość życia mieszkańców obszarów wiejskich i małomiastek będzie podnoszona poprzez rozwój wspólnot lokalnych, animację społeczną i wsparcie usług świadczonych przez organizacje pozarządowe oraz lokalne partnerstwa terytorialne.”

			● Wprowadzenie komponentu „Dobrostan lokalny” W ramach celu 2.7 zaproponować utworzenie komponentu „Dobrostan lokalny”, realizowanego przez lokalne organizacje społeczne, partnerstwa terytorialne i instytucje kultury.
12	Priorytet 3.2: Wzmocnienie potencjału obronnego kraju	206–210	Budowanie odporności obronnej kraju wymaga nie tylko inwestycji w sprzęt i struktury wojskowe, ale także zaangażowania obywateli i lokalnych wspólnot. Organizacje społeczne, w tym lokalne stowarzyszenia, OSP, harcerstwo, koła gospodyń wiejskich, grupy młodzieżowe, LGD odgrywają istotną rolę w edukacji obywatelskiej, kształtowaniu postaw proobronnych i organizacji działań w sytuacjach kryzysowych. Włączenie ich w działania Strategii pozwoli na budowanie trwałych mechanizmów współpracy i zwiększenie świadomości społecznej w zakresie bezpieczeństwa. Propozycje: Wskazanie roli społeczności lokalnych oraz organizacji pozarządowych w tym lokalnych grup działania w edukacji obronnej i budowaniu obronności. W szczególności należy uwzględnić realizację następujących zadań: Edukacja obywatelska i obronna w społecznościach lokalnych ● Organizowanie warsztatów, spotkań i kampanii informacyjnych dotyczących bezpieczeństwa, reagowania kryzysowego, pierwszej pomocy, ochrony ludności. ● Współpraca ze szkołami, OSP, harcerstwem i lokalnymi instytucjami kultury, LGD w zakresie edukacji obronnej. Uzasadnienie: Organizacje społeczne mają bezpośredni kontakt z mieszkańcami i są naturalnymi animatorami działań edukacyjnych. Szczególnie LGD stanowią lokalne partnerstwa i możliwość szybkiego reagowania na zagrożenia. Ich zaangażowanie zwiększa świadomość obywatelską i przygotowanie społeczności do sytuacji kryzysowych. Budowanie lokalnych sieci wsparcia i odporności społecznej ● Tworzenie lokalnych zespołów wolontariuszy gotowych do działania w sytuacjach zagrożenia i kryzysu. ● Prowadzenie rejestrów osób wymagających szczególnej opieki (seniorzy, osoby z niepełnosprawnościami) i organizacja systemów pomocy sąsiedzkiej. Uzasadnienie: NGO, w tym LGD są w stanie szybko zmobilizować lokalne zasoby i reagować elastycznie. Ich działania wzmacniają więzi społeczne i lokalną odporność, co jest kluczowe w kontekście obronności terytorialnej. Współpraca z samorządami, służbami oraz poza nimi w zakresie planowania i ćwiczeń obronnych

			• Udział w opracowywaniu lokalnych planów zarządzania kryzysowego. • Udział w opracowywaniu miejscowych planów przygotowania i reagowania na kryzysy - jako samoorganizacja lokalnej społeczności (poziom 1 wsi, 1 miejscowości), we współpracy z zarządzaniem kryzysowym, samorządem. • Organizacja ćwiczeń symulacyjnych z udziałem mieszkańców, szkół, OSP i służb ratowniczych. • Edukacja, aktywizacja i mobilizacja mieszkańców do samoorganizacji oddolnej, na poziomie wsi, miasteczka, gminy, osiedla czy grupy sąsiadów. Uzasadnienie: Organizacje pozarządowe mogą pełnić rolę pomostu między administracją a społecznością lokalną, wspierając wdrażanie planów i zwiększając ich skuteczność poprzez edukację i zaangażowanie oddolne obywateli. Odzyskanie sprawczości i zaangażowania obywateli w obliczu zagrożeń.
13	Priorytet 3.3: Budowa odporności państwa i społeczeństwa na kryzysy	214	Odporność społeczna na kryzysy zależy od poziomu wiedzy, przygotowania i współpracy lokalnych środowisk. Włączenie lokalnych organizacji – zarówno formalnych, jak i nieformalnych – w edukację kryzysową i działania prewencyjne jest kluczowe dla skutecznego reagowania na zagrożenia. Lokalne grupy działania, OSP, harcerze, szkoły, LGD i inne instytucje mają bezpośredni kontakt z mieszkańcami, znają lokalne uwarunkowania i mogą prowadzić skuteczne działania edukacyjne, informacyjne i organizacyjne. Ich rola powinna być jasno określona i wspierana w ramach Strategii. Propozycja: W punkcie 1F dotyczącym edukacji w zakresie zagrożeń, dopisać: „Proces ten będzie realizowany poprzez systematyczną edukację prowadzoną w szkołach, na uczelniach, w organizacjach ochotniczych, harcerskich, samorządowych, lokalnych grupach działania i innych, zgodnie z przyjętymi zapisami Ustawy o ochronie ludności i obronie cywilnej i jej kierunkowymi aktami wykonawczymi. Działania te będą prowadzone przy wsparciu organizacji pozarządowych, w tym Ochotniczej Straży Pożarnej, oraz innych organizacji ratowniczych, proobronnych i humanitarnych.”
14	Priorytet 3.4: Wzmocnienie bezpieczeństwa żywnościowego	216-219	Bezpieczeństwo żywnościowe nie może być traktowane wyłącznie jako kwestia strategicznych rezerw czy eksportu. Fundamentem jego trwałości jest stabilność, różnorodność i odporność lokalnych systemów żywnościowych, które w Polsce opierają się na obszarach wiejskich. Tymczasem obecne zapisy Strategii koncentrują się głównie na dużych producentach i modernizacji w kierunku intensyfikacji produkcji. Małe gospodarstwa, lokalne przetwórnictwo i krótkie łańcuchy dostaw odgrywają kluczową rolę w zapewnieniu świeżej, zdrowej i dostępnej żywności dla lokalnych społeczności. Ich rozwój wymaga dostosowania przepisów sanitarnych, podatkowych i organizacyjnych, tak aby stały się opłacalne i dostępne dla rolników i konsumentów. Dodatkowo, włączenie społeczności lokalnych w działania na rzecz bezpieczeństwa żywnościowego – poprzez budżety obywatelskie, RLKS czy lokalne inicjatywy – zwiększa odporność systemu, skraca łańcuchy dostaw i

			wzmacnia więzi społeczne. Strategia powinna uwzględniać ten wymiar jako integralny element polityki żywnościowej państwa. Propozycje: • Uzupełnienie kierunków działań o opłacalność produkcji ekologicznej i małej skali Dodać zapis: „Bezpieczeństwo żywnościowe będzie wspierane poprzez działania na rzecz opłacalności produkcji ekologicznej i małej skali, w tym uproszczenie otoczenia prawno-skarbowego i sanitarnego dla małego przetwórstwa oraz krótkich łańcuchów dostaw.” • Wskazanie możliwości zakupu żywności bezpośrednio od producenta Dodać zapis: „Strategia będzie wspierać rozwój lokalnych systemów sprzedaży bezpośredniej, w tym targowisk, kooperatyw i platform cyfrowych umożliwiających zakup żywności od lokalnych producentów.” • Rozszerzenie definicji wsparcia dla gospodarstw rodzinnych Doprecyzować, że: „Wsparcie dla gospodarstw rodzinnych obejmuje nie tylko modernizację w kierunku zwiększania produkcji, ale także rozwój produkcji małej skali, przetwórstwa lokalnego i dywersyfikacji działalności.” • Uwzględnienie lokalnego zaangażowania w działania strategiczne Dodać zapis: „Bezpieczeństwo żywnościowe będzie wzmacniane poprzez zaangażowanie społeczności lokalnych m.in. poprzez budżety obywatelskie, fundusze sołeckie oraz instrument RLKS (LEADER).”
16	Załącznik 1 Plan działań na lata 2026-2029	27	Pkt. 22 Realizacja Programu Priorytetowego „Czyste Powietrze”- program nie obejmuje właścicieli mieszkań w kamienicach. W małych miasteczkach i wsiach jest mnóstwo kamienic w opłakany stan, często nie ma wspólnot mieszkaniowych. Podlegają one ochronie konserwatorskiej, więc koszty mogą być znacznie wyższe w przypadku ocieplenia budynku, wymiany okien i drzwi, zakup rekuperacji. Jeżeli chcemy zatrzymać zabytki w dobrym stanie należy nie wykluczać lokali mieszkalnych w budynkach wielorodzinnych (czyt. kamienic) z wyodrębnioną księgą wieczystą i dofinansować też w programie czyste powietrze. Chyba, że jest tam błąd: „Program skierowany jest do właścicieli i współwłaścicieli jednorodzinnych domów mieszkalnych lub lokali mieszkalnych wydzielonych w budynkach jednorodzinnych, posiadających wyodrębnioną księgę wieczystą”- może powinno być wielorodzinnych.
17	Załącznik 3. Delimitacja obszarów strategicznej interwencji (OSI)	10	Dotychczasowe brzmienie: Ośrodek Miejski: Kielce Obszar funkcjonalny: Chęciny, Chmielnik, Daleszyce, Górnio, Masłów, Miedziana Góra, Morawica, Piekoszów, Nowiny, Strawczyn, Zagnańsk Proponowane brzmienie Ośrodek Miejski: Kielce

			Obszar funkcjonalny: Bieliny, Bodzenty, Chęciny, Chmielnik, Daleszyce, Górno, Łagów, Łopuszno, Masłów, Miedziana Góra, Mniów, Morawica, Nowa Słupia, Piekoszków, Pierzchnica, Raków, Nowiny, Strawczyn, Zagnańsk Uzasadnienie: Jeżeli do OF Kielce zaliczono gminę Chmielnik, to również powinny być zaliczone takie gminy jak: Bieliny, Bodzenty, Łagów, Łopuszno, Mniów, Nowa Słupia, Pierzchnica, Raków. Są to gminy położone nie dalej od Kielc niż gmina Chmielnik. Niektóre z nich nawet bliżej, przez co ich powiązania funkcjonalne o charakterze społeczno-gospodarczym są silniejsze. Mieszkańcy tych ośmiu gmin tak samo pracują i korzystają z usług publicznych w Kielcach, jak mieszkańcy Chmielnika. Należy zwrócić uwagę, że te osiem gmin nie zostało ujętych w żadnym OSI, pozostałe gminy wiejskie Woj. Świętokrzyskiego zostały ujęte w "OSI wsparcia dla obszarów wiejskich wymagających większego włączenia w procesy rozwojowe". Może zostać przez to zachwiana równowaga rozwoju Województwa Świętokrzyskiego. Poza tym należy zwrócić uwagę, że zaproponowany obszar funkcjonalny Kielc jest niezgodny z zapisami projektu strategii str. 57 Cel horyzontalny: Zrównoważony rozwój terytorialny oparty na policentrycznej sieci osadniczej
18	Załącznik 3. Delimitacja obszarów strategicznej interwencji (OSI)	12	Dotychczasowe brzmienie: Województwo: Warmińsko-mazurskie Obszar OSI: Powiaty: bartoszycki, braniewski, działdowski, elbląski, giżycki, kętrzyński, lidzbarski, mrągowski, nidzicki, nowomiejski, olecki, ostródzki, piski, szczycieński, gołdapski, węgorzewski Proponowane brzmienie: Województwo: Warmińsko-mazurskie Obszar OSI: Powiaty: bartoszycki, braniewski, działdowski, elbląski, giżycki, ławnski, kętrzyński, lidzbarski, mrągowski, nidzicki, nowomiejski, olecki, ostródzki, piski, szczycieński, gołdapski, węgorzewski Uzasadnienie: W skład Powiatu ławnskiego wchodzi gminy wiejskie (Ława, Lubawa) oraz miejsko-wiejskie (Kisielice, Susz, Zalewo), które nie spełniają kryterium obszarów wiejskich aglomeracyjnych i znajdują się poza bezpośrednią strefą oddziaływania dużych miast wojewódzkich (Olsztyn, Elbląg), co generuje wyższe ryzyko marginalizacji, pogłębiania ujemnego bilansu migracyjnego i spowalnia tempo rozwoju. Obszary te zachowują rolniczy charakter (niska dywersyfikacja gospodarcza) oraz są kluczowe dla walorów przyrodniczych regionu (Pojezierze ławnskie), a jako nieliczne z całego województwa warmińsko - mazurskiego, nie zostały ujęte w żadnym z obszarów OSI. Ponadto Pojezierze ławnskie ujęte zostało w treści Strategii (str. 259, pkt 5, ppkt a) jako strefa wielofunkcyjna i problemowa, będąca obszarem rolniczej przestrzeni produkcyjnej szczególnie ważnym dla gospodarki żywnościowej, tym bardziej zasadnym jest ujęcie powiatu ławnskiego w obszarze OSI wsparcia dla obszarów wiejskich wymagających większego włączenia w procesy rozwojowe

